

ДИСКУСИЈА ВО РАМКИТЕ НА ТЕМАТСКИ ФОРУМ 2: „ХРАНА ПРОИЗВЕДЕНА ВО СОГЛАСНОСТ СО ПРИРОДАТА“ НА SLOW FOOD САЛОН, 13.12.2035

1. Прашање: „Кои се најголемите климатски, здравствени и социјални предизвици кои најдиректно влијаат на земјоделството и храната во нашата држава?“

Кога зборуваме за предизвиците што најдиректно влијаат на земјоделството во нашата држава, мора да ги согледаме како меѓусебно поврзани кризи – климатска, здравствена и социјална.

КЛИМА - На климатски план, сведоци сме на сè поекстремни и непредвидливи временски услови: подолги сушни периоди, поројни дождови и ненадејни температурни промени. Овие промени не само што ја намалуваат продуктивноста на земјоделските системи, туку го зголемуваат ризикот и неизвесноста во земјоделството, што е особено критично за малите земјоделци кои немаат ниту време, ниту ресурси за адаптација.

ДЕГРАДАЦИЈА НА ПОЧВА - Паралелно со климатските промени, се соочуваме и со **деградација на почвите** – ерозија, ниска содржина на органска материја, прекумерна употреба на минерални ѓубрива и хемикалии, што ја намалува биолошката активност и ја нарушува плодноста на почвата.

ДОСТАПНОСТА НА ВОДА станува вистински проблем – не само поради недостатокот, туку и поради нерамномерната распределба во време и простор и застарените системи за наводнување.

ЗДРАВЈЕ - На здравствен план, се соочуваме со **растечка загаженост кај граѓаните** за квалитетот на храната, високи нивоа на резидуи и намалена нутритивна вредност на храната. Модерниот прехранбен систем и протрошувачкото општество во кое живееме во голем дел е ориентиран кон количина, а не кон квалитет. Ова директно се одразува на здравјето на населението – раст на хронични заболувања, прекумерна тежина, но и недоволна изложеност на локална, свежа и сезонска храна.

СОЦИЈАЛНИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ - се особено силно изразени во руралните средини: стареење на земјоделското население, млади кои ја напуштаат земјата, ограничен пристап до пазар, ниска заработка и ограничена перспектива за достоинствен живот од земја. Многу мали фарми се борат со нелојална конкуренција, евтини увозни производи и недостаток на поддршка за развој на локални брендови.

Кога ги ставиме сите овие аспекти заедно, станува јасно дека земјоделството не е само економски сектор, туку комплексен систем за производство на храна и други непрехранбени добра во кој климатските промени, состојбата на природните ресурси, здравјето на населението и социјалната структура се длабоко поврзани. **Оваа криза е и предизвик и можност – можност да се преиспитаеме, да го насочиме развојот кон поотпорни, поодржливи и пофер системи за производство на храна кои се базираат на агроеколошките принципи или принципите на одржливо земјоделско производство:**

- **„Одржливото земјоделство избегнува неповратни оштетувања на земјоделските и соседните екосистеми и во исто време ги почитува потребите на човештвото.“ ИЛИ**
- **„Одржливост е постигната тогаш кога екосистемите и хуманите системи се во добра состојба или се подобруваат.**

Прашање 2: Како може да се зголеми отпорноста и економската стабилност на малите земјоделски производители преку примена на агроколошки практики?

Кај нас ретко и малку се зборува за агроколошки практики. Земјоделците не се доволно информирани и не знаат што тоа значи и какви се тие практики. Генерално, земјоделците сеуште се потпираат на конвенционалните агротехнички мерки и препораки кои ги добиваат најчесто во локалните земјоделски аптеки.... Можеби нешто применуваат ама не знаат дека тоа е агроколошка практика. За да ја зголемиме стабилноста и економската моќ на малите земјоделски производители сите заедно мораме погласно и повеќе да зборуваме за земјоделство базирано на агроколошки практики или мораме да направиме „враќање во минатото“, или земјоделство во кое човекот работи во дослух со природните екосистеми, а не контра нив.

Што значи тоа?

Најпрво воведување соодветни практики за да имаме **плодна почвата**. Плодна почва значи жива почва. Живата почва значи стабилно производство, таргетирани приноси и пониски трошоци за производство. Затоа, агроколошките практики не се само еколошки пожелни, туку се економски неопходни за малите фарми.

- **практики како ротација на култури, интеркропинг и употреба на соодветни сорти овозможуваат природно намалување на ризиците од болести и штетници.** Тоа директно го намалува потребното количество пестициди и го намалува трошокот за заштита — што е критичен фактор за мали производители кои немаат големи финансиски резерви.
- **внесувањето органска материја преку компост, зелено ѓубрење и покривни култури** значително ја подобрува водозадржувачката способност на почвата. Коопостирање во домашни услови, легуминози како зелено ѓубриво Ова е од огромно значење во услови на климатски екстреми. Почва богата со хумус станува „природен резервоар“ на вода, со што се намалува ризикот од губење на приносите, но и трошоците за наводнување.
- Агроколошките принципи и практики почитуваат **диверзитетот во производството**. Нашата држава е разнообразна по својата природа. Имаме 8 агро-климатски подрачја кои нудат услови за производство од медитерански култури, преку различни поделски и градинарски култури, до сточарство. Нашите земјоделски производители традиционално имаат разнолико производство. Ние немаме концепт „фарма“ туку нашиот концепт е земјоделско домаќинство каде на мали и ограничени површни се одгледуваат различни земјоделски култури и мал број домашни животни за кои земјоделецот може да произведува храна. Тоа значи дека ако една култура потфрли или нема пласман за истата се компензира со друга култура.

Традиционално, земјоделците во минатото произведуваа храна за сопствена употреба. За жал, последните години забележувам дека селата се повеќе личат на градови и ретки се семејствата кои имаа бавчи или стока во сопствениот двор и помалку или повеќе зависот на земјоделецот од надворешни инпути дури и за сопствени потреби. Исто така, потребна е разновидност во земјоделските производи со додадена вредност. Односно, малите земјоделци да го заокружат своето производство од примарно земјоделско производство до некој производ што може да се продаде на потрошувачите, а не на откупните пунктови – како традиционален ајвар, лутеница, слатка, туршии, млечни производи, мед и производи од пчели...

Сите овие примери се примери за земјоделско производство базирано на агроколошки принципи. И тогаш во суштина имаме **земјоделски бутик** или **бутик на земјоделско производство** со производи кои ќе имаат повисока пазарна цена и вредност од конвенционалните производи. Ако таквото земјоделско производство се стави во контекст на животна средина, традиција, агротуризам, културно наследство и така се промовира се разбира дека производите ќе имаат повисока цена и ќе се продаваат полесно што носи економска сигурност за земјоделскиот производител.

Ако земјоделецот се приклучи кон некаква кооператива или асоцијаци како што е Slow food и го додаде знакот на таквата организација, тогаш потрошувачот ќе знае дека таквите производи се произведени со користење во согласност агроколошките принципи кои гарантираат помал импакт за животната средина, подобар квалитет и повисока хранлива вредност на производот што го купува.

Затоа, отпорноста и економската стабилност не се гради само со субвенции или модерна механизација или хемиски инпути – се гради со агроколошки принципи како што се плодна почва, диверзитет, знаење и силна врска со локалниот пазар.

Прашање 3:

Како образовните и истражувачките програми можат да го забрзаат преминот кон агроколошки практики кај фармерите и заедницата?

Наједноставниот одговор е со комуникација, соработка и вмрежување помеѓу сите засегнати страни т.е. образовните институции, младите луѓе, земјоделските производители и пошироката заедница.

Покомплицираниот и пореален одговор е дека ова многу тешко се постигнува во пракса поради нашиот металитет.

Образовните институции, почнувајќи од градинка па се до факултетите, треба да имаат клучна улога во забрзување на транзицијата кон агроколошките принципи и практики во земјоделското

производство, затоа што токму тие создаваат нови знаења, но уште поважно – го пренесуваат тоа знаење во пракса и градат идеја за нешто квалитетно, здраво и одржливо.

Она за што сите заедно треба да зборуваме и да се бориме и да се трудиме да го промениме е:

1. **Модернизација на наставните програми.** Потребно е студентите да учат не само за производството, туку и за биодиверзитетот, обновливоста на ресурсите, еколошката динамика и економската логика зад агроекологијата. Тие треба да знаат не само „како се произведува“, туку и „како системите функционираат“.
2. **Практичната настава и теренската работа мора да бидат централен дел од едукацијата.** За жал, ние како општество никогаш не успеавме да изградиме силни врски помеѓу образованието и реалниот сектор. Во ера кога сите информации се достапни на телефон, на учениците и студентите никогаш повеќе не им било потребно развој на вештини преку практична работа. Присуството на терен ќе им овозможи знаењата и информациите да станат реални и применливи. Таквите активности често инспирираат млади луѓе сами да започнат практики или да ги применуваат на своите семејни земјоделски домаќинства. Јас лично Slow food фармите ги гледам како неопходни партнери во средното стручно и високото образование.

Примерот со УЛИС – доктор на науки кој сака да има кооперантска фарма на кози.

3. Универзитетите мора да бидат **мост меѓу науката и земјоделците.** Многу земјоделци сакаат да воведат подобри и посовремени агротехнички мерки. Но земјоделците немаат време да читаат научни публикации и се плашат од ризик, се плашат дека новите нешта функционираат и ќе го доведат во прашање нивното производство и егзистенцијата на семејството. Тука е клучното место на образовните институции, посебно факултетите, кои преку демонстрациски парцели, отворени денови и дигитални алатки, можеме да пренесеме конкретни и проверени и решенија што веднаш можат да се применат во пракса.

Примерот за LIVING LABS (ЖИВИ ЛАБОРАТОРИИ)

4. **Поддршка на мултидисциплинарност и вмрежување – мрежа каде што учениците и студентите, професорите, земјоделците, општините пошироката заедница ќе работат заедно.** Таквата соработка носи доверба, а довербата е основа за промени. Кога земјоделецот ќе види дека неговите проблеми се сфатени сериозно, дека некој работи со него, а не над него, тогаш е многу подготвен да проба нови практики.

На крајот, транзицијата кон агроеколошките принципи во земјоделското производство не е само техничка промена. Таа е ментална и културоршка промена, а таквите промени се водат со образование, соработка и конкретни примери. Универзитетите се токму тие институции што можат да го водат овој процес.

Проф. д-р Фиданка Трајкова